

nak vagy 160 millió frankjába kerül. Angliában is csaknem ily mértékben pusztít a phthisis pulmonum, hol minden millió lakóra 2618 ilyen haláleset jut, míg Franciaországban ugyancsak 1 millióra 2782 eset jut; nem jobbak a viszonyok Európát öbbi államaiban sem, úgy hogy a *phthisis Európának mintegy 2 milliárdjába kerül évenként!*

A *himlő* maga csak Franciaországnak évenként 3½ millió frankjába jön, azaz *tízszer annyiba, mint a mennyibe kerülnének a rendes oltási költségek.*

Európának majdnem *három milliónyi fegyverese* közül évenként 5669 ember hal el *hagymázban*. Egy 21 éves fiatal ember életét 6000 frankba számítva, az összes veszteség már 34 millió frankot tesz. Egész Európára évenként 81,925 typhushalálozás esik, *ami 100 millió frank kárt okoz csak Európának.* — Ha czélszerű higiénikus intézkedések mellett csak ¼-del sikerülne az általános halálozást apasztani, Európa évenként mintegy 2—3 milliárd frankot takarítana meg!

Még a *kolerát* kell említeni, mely járványszerűleg lépve fel, átsöpri úgyszólván a világrészeket. A kolera ötszöri fellépte alatt 340,000 embert ragadott el, *okozva Európának mintegy 7400 millió frank kárt vele. Magában*

Magyarországban az 1873-iki járvány alatt 189,017 egyént pusztított el! Ki számítja ki Magyarországnak csak a legutóbbi évtizedekben szenvedett veszteségeit, midőn 1852—1874-ig összesen 14 évben fogyott Magyarország népessége a legtöbb megyében, *3 évben pedig az egész országban többen haltak el mint születtek!?*

Ezekre a káprázatóan nagy kincsekre aztán bátran elmondhatjuk, hogy ok nélkül dobattak ki: *észszerű közegészségügyi intézkedések mellett fele összegét mindenütt meg lehetne takarítani.* Példát erre Franciaországból hozok fel. Ott ugyanis még 1801-ben, 1000 lakóra 2782 halálesett jutott már 1880-ban csak 2235; a középlelettartam 1780. év táján csak 27 év volt, jelenleg 373 év. Be kell vallani, hogy a halálhozó kórok is nagyjában évről évre csökkennek, de még mindig nem olyan mértékben, mint azt az orvostermészettudományok mai állása mellett várni lehetne. — Jönni fog még az idő, mikor a nemzeteknek s így Magyarországnak is nem leszen módjában ennyi mesés kincset veszni hagyni; lesz idő, mikor az állam karöltve az orvostudománnyal buzgolkodik egy-egy embert a haláltól megmenteni; ez csak az élet, amaz önmaga számára.

VÁLI ERNŐ.

XXXIII. 1884-BEN ELHÚNYT TERMÉSZETTUDÓSOK NEKROLÓGJA.

Aitken, John, angol geológus, született 1820-ban, elhunyt augusztusban Urmstonban.

Aronhold, Siegfried, a berlini polytechnikumon a matematikának sok éven át professzora, elhunyt márczius 13-ikán.

Balbi, Eugenio, a páviai egyetemen a geografia és ethnografia professzora, szül. 1812. február 6-ikán Florenzben, elhunyt október 18-ikán. Sajtó alá rendezte s kiadta atyjának Adriano Balbinak, a híres geográfusnak számos mun-

káját; némelyeket egészen átdolgozott azonkívül maga is sokat dolgozott. Művei: »L'Italia nei suoi naturali confini« (Venezia 1860), »La nostra patria« (Milano 1861), »Studii di Geografia elementare« (Milano 1862), »Notizie di cose geografiche« (Milano 1863—68., 4 kötet), »Saggio di Geografia elementare« (1867), »I monumenti della Geografia nell'Evo medio e moderno« (1876).

Balfour, John Hunt on, az orvostan és botanika tanára az Edinburghi

egyetemen, szül. Edinburghban 1808. szeptember 15-ikén, elhunyt február 11-ikén. Balfour 1841—1845-ig a glasgowi egyetemen volt a botanika tanára; s onnan hívták meg az edinburghi egyetemre, hol egyszersmind a Royal Society titkára és az orvosi fakultás dékánja lett. Főbb munkái a következők: »A manual of botany being an introduction to the study of the structure, physiology and classification of plants« (London 1849. új kiadás 1860.); »Classbook of botany, being an introduction to the study of the vegetable kingdom« (1834. harmadik javított kiadás 1870.), »Outlines of botany« (1854. 2-ik kiadás 1868.), »The plants of the Bible« (1857., új kiadás 1866), »Botany and religion or illustrations of the works of God in the structure, functions and general distribution of plants« (1851. 4-ik kiadás 1863.), »The botanist's companion« (1860.), »The elements of botany« (1859.), Introduction to the study palaeontological botany« (1872), »First book of botany« (1872), »Second book of botany« (1873). Ezenkívül ő írta a botanikai cikkeket az »Encyclopaedia Britannica«-ba s két életrajzot tett közzé »Biographical sketch of Dr. Golding Bird« (1855) és »Biography of the late John Coldstream« (1865) cízzel.

Barral, Jean Auguste, fizikus és kemikus, Arago munkáinak kiadója, a Journal de l'Agriculture pratique-nek 1850 óta szerkesztője, 1871 óta a francia Sociéte nationale d'Agriculture állandó titkára, született 1819. január 30-ikán Metzben, elhunyt szeptember 10-ikén Fontenay sur Bois-ban Páris mellett. Tanult Metzben, s 1838-tól az École polytechnique-en, a hol 1845-ben a chemia repetitora lett. 1840-ben a dohányügy igazgatóságába lépett s ez időtől kezdődnek tudományos kutatásai. Sokat foglalkozott a nikotin előállításával, s csakugyan sikerült is neki a nikotint különválasztani. Főbb dolgozatai »Précipitation de l'or à l'état métallique«; »Constitution des faïences émaillées«; »Puisance magnétique des

dimants artificiels«; »Statique chimique de l'homme«, »Statique chimique du mouton«, »Statique chimique de tous les animaux domestiques«, »Irrigations engrais liquides et améliorations foncières permanentes« (1862), »Drainage des terres arables« (3-ik kiadás 1862, 2 kötet), »Legislation du drainage des irrigations etc.« (1862). Ezenkívül számos folyóiratba dolgozott, ú. m. a Revue des deux mondes-ba, az Annales de chimie et de physique-be, az Annuaire météorologique-be stb. — Barral Bixioval együtt két merész léghajózást is tett, melynek tudományos eredménye is volt. Először 1850. jún. 29-ikén szálltak föl, de léggömbjük megrepedvén, lezuhan-tak. Egy hónap mulva Arago jelenlétében ismét fölemelkedtek, s több érdekes megfigyeléssel gazdagították ismereteinket, a melyek Közlönyünk XI-ik kötetében (1879) bőven le vannak írva.

Behm, Ernst, geográfiai író, a ki Perthes geográfiai intézetén Góthában különösen a Geogr. Mittheilungen-be és a Geogr. Jahrbuch-ba dolgozott, született 1830. január 4-ikén Góthában, elhunyt ugyanott márczius 15-ikén. Behm a Perthes-féle geográfiai intézet nagy vállalataiban kiváló részt vett, s egész haláláig minden tevékenységét azoknak szentelte. A Geographisches Jahrbuch 1866 óta az ő szerkesztésében jelent meg, s azonkívül Wagnerrel együtt készítették a »Befölkerung der Erde« című közleményeket. Ő szerkesztette a Góthai Almanach statisztikai részét is. Tiszteletbeli tagja volt a Magyar Földrajzi Társaságnak is.

Bentham, George, híres angol botanikus, született 1800-ban Slotheban Plymouth mellett, elhunyt szeptember 10-ikén. 1814—1826-ig Montpellier mellett tartózkodott s a Pyra-naeusok flóráját tanulmányozta. Aztán Londonban jogot tanult s 1832-ben bírói hivaltalt vállalt, azonban már egy év mulva felhagyott vele, s kizárólag a botanikára adta magát, a melynek érdekében majdnem az egész Európát ismételve beutazta. 1830-ban a kertészeti társulat

titkára, s rá egy évre a Linnéan Society elnöke lett Londonban, a mely társaságnak felvirágzásához nagy mértékben hozzájárult. Első munkája »Catalogue des plantes indigènes des Pyrénées et du Bas Languedoc (1826) a Pyrenaeusok flóráját tárgyalja. Legkiválóbb dolgozatai azonban az ajakosvirágúak monografiája köréből valók: »Labiatarum genera et species« (London 1832—1836); további munkái: »Handbook of the British Flora« (London 1858 és 1865), »Flora Honkongensis (1861), »Flora Australiensis« (1863—70), a melyet Müller Ferdinanddal együtt adott ki, és végül a J. D. Hooker-rel együtt kidolgozott »Genera plantarum ad exemplaria imprimis in herbariis Kewensibus servata definita« (London 1862), a mely munka az összes növényfajok kritikai meghatározását adja. Ezenkívül kiemelendők még a következő munkái: »Scrophularinae Indicae« (1835); »Commentationes de Leguminosarum generibus«; »Plantae Hartwegianae« (1839—57); »Outlines of elementary botany, as introductory to local Floras« (London 1860). Ezekén kívül sokat dolgozott Martius »Flora Brasiliensis«-ébe, valamint Decandolle »Prodromus«-ába.

Berghaus, Heinrich, kiváló kartográfus és geográfiai író, született 1797. május 3-ikán Cleve-ben, elhunyt február 17-ikén Stettin-ben. Első tanulmányait Münsterben, Marburgban és Berlinben végezte, s 1811-ben az akkori francia Lippe-departement-ban mint a hid- és útépitkezések vezetőjének elég alkalma nyílt magát a geodaesiában kipépezni. A westfáliai királyság felosztása után B. mint önkéntes a hadseregbe lépett s Tauenzien generális hadtestével Bretagne-ig ment. E táborozás eredménye lón az 1824-ben kiadott »Karte von Frankreich«. A béke után Weimarban kartográfiai munkákkal, Thuringiában és Franciaországban fölvételekkel és magasságmérésekkel foglalkozott. 1816-ban mint mérnökgeografus a hadügyminiszteriumban fogadott el állást Berlinben, s mint ilyen, nagy részt vett

Poroszország trigonometriai fölmérésében. 1824-ben az építészeti akadémia tanára lett, a hol 1855-ig működött. Munkálatai, melyeknek száma rendkívül nagy, a kartografia terén úgyszólván új korszakot teremtettek. »Physikalischer Atlas«-a (93 lap, 2-ik kiadás Gotha, 1852), melyhez időnként kiegészítő részeket adott ki, s mely felöleli földgömbünk összes fizikai viszonyait, teljesen úttörő munka. Ezenkívül kiemeljük a következő főbb dolgozatait: »Sammlung hydrographisch-physikalischer Karten der preusz. Seefahrer« (Berlin 1840), »Ethnographischer Specialatlas von Deutschland« (1848), »Allgemeine Länder- und Völkerkunde« (Stuttgart 1837—1840, 5 kötetben), »Grundriss der Geographie in fünf Büchern« (Berlin 1842), »Die Völker des Erdballs« (Leipzig 1845—47, 2 kötet, új kiadás 1862), »Landbuch der Mark Brandenburg« (1853—1856, 3 kötet), »Landbuch des Herzogthums Pommern« (Wriezen 1862), »Deutschland in hundert Jahren« (Leipzig, 1859—62, 5 kötet), »Was man von der Erde weisz« (Berlin 1856—60, 4 kötet), »Briefwechsel Alexander von Humboldts mit H. B.« (Leipzig 1863, 3 kötet) stb. Ezekén kívül igen szorgalmas munkatársa volt sok folyóiratnak, a »Geographische Ephemeriden«-nek. V. Hoffmannal együtt 1825—29-ig kiadta a »Hertha« című folyóiratot, a melyet aztán B. egyedül folytatott »Annalen der Erd-, Völker- und Staatenkunde« (1830—1843; 28 kötet) címmel. Időszakos iratai közül kiemelendők még »Almanach, den Freunden der Erdkunde gewidmet« (1837—41; 5 kötet), a »Geographisches Jahrbuch« (1850—52; 4 kötet), a melynek a Petermann-féle »Mittheilungen« lett aztán a folytatása.

Bernstein, Áron, novella- és természettudományi író, született 1812-ben Danzigban, elhunyt február 12-ikén Lichterfelde-ben Berlin mellett. Húsz éves korában Berlinbe kerülvén, írói körökkel kezdett érintkezni, s az ötvenes években lapokat szerkesztett. A természettudományok népszerűsítésére írá-

nyuló dolgozatai előbb »Aus dem Reich der Natur«, később »Naturwissenschaftliche Volksbücher« (Berlin 1867—69; 20 kötet, új kiadás 1873) című alatt jelentek meg, s azóta több nyelvre, magyarra is (»A természet könyve«) lefordítottak. »Rotation der Planeten« című értekezése Bessel figyelmét is felkeltette. Foglalkozott a telegrafiával és fotografiával is.

Bodinus, Heinrich, zoológus, ki 1859-ben a kölni állatkertet berendezte, s 1869 óta a berlini állatkert igazgatója volt, szül. 1814-ben Drewe-lowban Anklam mellett, elhunyt november 23-ikán. Előbb gazda akart lenni, azután teológiát, majd orvostudományokat tanult, melyeket Berlinben végzett el. Folyóiratokban több értekezése látott napvilágot a zoológia köréből.

Bourdon, Eugène, fém manométere és barométeréről ismeretes mechanikus, született 1808. április 8-ikán Párisban, elhunyt ugyanott szeptember 29-ikén.

Boutigny, Pierre Hippolyte, a testek sphaeroidszerű állapotáról írott műveiről ismeretes természettudós, született 1798. május 16-ikán Collevilleben Harfleur mellett. 1823—41-ig gyógyszerész volt Evreux-ben, s később mint gyakorló chemikus Angolországban élt; elhunyt márczius 17-ikén Evreux-ben. Főmunkája németül is megjelent e címen; »Studien über die Körper im sphaeroidalen Zustande« (Leipzig 1858).

Brehm, Alfred, a híres utazó és zoológiai munkáiról mindenhol ismeretes természettudós, született Renthen-dorfban 1829. február 2-ikán; elhunyt ugyanott november 13-ikán. Atyja pap volt, ki maga is kitünően ismerte az európai madárvilágot; az állatvilágot atyjától tanulta szeretni és becsülni. Szülei házánál gondos és vallásos nevelésben részesült, s már 1847-ben utat tett Afrikába, honnan csak 1852-ben tért vissza, hogy mint zoológus, akadémiai tanulmányait Jénában és Bécsben befejezze. Ez utazásának eredményeit

»Reiseskizzen aus Nordostafrika« című művében tette közzé, a mely tüstént magára vonta a zoológusok és az állatkedvelők figyelmét. Ettől kezdve fogott hozzá kitűzött programjához, hogy mint utazó és kutató erdőt-mezőt vadászva át-meg átbarangoljon. 1856-ban Spanyolországot, 1860-ban Norvégiát és Laplandot utazta be; 1862-ben átkísérte Ernst Kóburg Góthai herceget a Bogosvidékeken (Afrikában). Ennek az utazásának tudományos eredményeit »Ergebnisse einer Reise nach Habesch« című dolgozatában írta meg. Már előbb kiadta a még most is becses »Leben der Vögel« című művét. Afrikai utjából visszatérve, a hamburgi állatkert igazgatóságával kínálták meg, a mely állásában új működés-köre nyílt. 1867-ben innen megvált s 1868-ban Berlinbe tért, hogy ott az aquariumot életre serkentse. Mint ez intézet igazgatója, szerfölött el volt foglalva, s csak ernyedetlen vasszorgalmának köszönhetni, hogy »Thierleben«-jének öt kötete ez időben megjelenhetett. Később látott napvilágot a Rossmässlerrel együtt készített »Die Thiere des Waldes« s azonkívül »Gefangene Vögel« című munkája. 1877-ben ismét útra kelt Finsch és Gróf Waldburg társaságában Nyugati Szipheriába, s Turkesztanig ment Mongolián, az Ob vidékén, a Szamojed felszigeten át a Kari tengeröbölíig. Gyakran kísérte Rudolf főherceget vadászati kirándulásaiban Magyarországon is. Beutazta végül Észak-Amerikát is, egyes városokban felolvasásokat tartva. Azonban az új világból betegesen tért haza, s nem is gyógyult ki belőle többé. Brehmet vonzó és kitűnő előadásából hazánkban is ismerjük, s a majmokról, az északi madarakról, a vándormadarakról, a sivatag és karavánokról, az afrikai őserdők életéről, az emlősök vándorlásáról, a madarak szerelme és házasesletéről Budapesten tartott szellemes és gyönyörű felolvasásai, melyek Közlönyünk 11., 13. és 15-ik köteteiben jelentek meg, érthetővé teszik, hogy »Thierleben«-je oly kedves olvasmánya a műveltebb osztálynak.

Brehm 1867 óta levelező tagja volt társulatunknak is.

Daguin, Pierre Adolphe, 1847 óta a fizikának, később az asztro-nómiának tanára Toulouse-ban, kitűnő négy kötetes fizikai kézikönyv (»Traité de physique« 1856—59, 4-ik kiadás 1878) szerzője, született 1814. augusztus 4-ikén, elhunyt november 20-ikán Toulouse-ban.

Dumas, Jean Baptiste, chemikus, született 1800. július 14-ikén Alais-ban. 1823-tól Párisban a politechnikumon működött mint a chemia repetitora, később a Sorbonne-on, 1832 óta tagja a párisi tudományos akadémiának, 1868 óta pedig annak állandó titkára volt; elhunyt április 11-ikén Párisban. Dumas főbb dolgozatai az organikus chemiára vonatkoznak, s azonkívül a fiziológiai chemiában is sokat tett. 1849-ben mint építési és közlekedési miniszter működött, s később a minisztériumból kilépve, 1853-ban a közoktatási tanács tagja és alelnöke lett. Nagyszámú dolgozatai közül kiemelendők: »Traité de chimie appliquée aux arts« (1828—46, 8 kötet), »Leçons sur la philosophie chimique« (1837), »Thèse sur la question de l'action du calorique sur les corps organiques« (1838), »Leçon sur la statique chimique des êtres organisés« (1841, 2-ik kiadás 1843) stb. Számos értekezése jelent meg a francia tudományos folyóiratokban, az Ann. d. sciences naturelles, a Journ. d. chim. médicale, Ann. chim. phys., s az Annal. de l'industrie nationale folyóiratban, a mely utóbbinak ő volt a megalapítója. Kültagja volt 1858 óta a magyar tudományos akadémiának is, hol Dr. Than Károly tartott felette emlékbeszédet. Erdemeinek elismerésül Párisban szobrot fognak neki emelni.

Dumoncel, Vicomte Theodor Achill Louis, született Párisban 1821. márczius 6-ikán. Nevét az elektromosságról írott számos munkájával, s több fizikai eszköz javításával tette ismeretessé a tudományos világ előtt. »Notice sur l'appareil d'induction élec-

trique de Ruhmkorff« című munkája öt kiadást ért. Elhunyt február 12-ikén Párisban.

Engelmann, Georg, született 1809-ben Frankfurt a/M-ban. Promoveáltatott Würzburgban, a mely alkalommal írta »De antholysi« című dolgozatát, 93 rajzzal és öt táblával. Később Amerikába ment, hol nemcsak mint derék orvost becsülték, hanem mint az Egyesült-Államok flórájának legalaposabb ismerője, számos dolgozattal gazdagította az irodalmat. St.-Louisban a tudományos akadémiának több éven át elnöke is volt.

Fitzinger, Leopold, Joseph, zoológus, született 1802. április 13-ikán, elhunyt szeptember 22-ikén Hietzingben. Irodalmi működése 1821-ben kezdődött, de nagyobb feltűnést 1826-ban megjelent »Neue Classification der Reptilien nach ihren natürlichen Verwandtschaften« című munkájával kelte. 1844-ben öre lett a bécsi udvari állattárnak, hol már előbb mint gyakornok működött. 1848. elején levelező, s ugyanazon év júniusában rendes tagja lett a bécsi tud. Akadémiának. Művei közül főlemlítjük a következőket: »Systema reptilium« (1843), mely nem jelent meg teljesen; »Wissensch.-popul. Naturgeschichte der Säugethiere« (1855. 3 kötet); ezenkívül rendkívül sok értekezést írt a bécsi akadémia Sitzungsbericht-jébe. Dolgozott számos más folyóiratba, s nem egy külföldi egyesületnek volt érdemes tagja. Újabb időben az összes házi állatokat felölelő természetrajz megírásával foglalkozott. Igen tevékeny részt vett a budapesti állatkert berendezésében is, mint első három éven át igazgatója.

Godwin-Austen, R. A. C., Angolországnak régebben egyik legmunkásabb geológusa, elhunyt nov. 25-ikén Shalford-House-ban, Guildfordban.

Göppert, Heinrich Róbert, híres botanikus és palaeontológus, született 1800. július 25-ikén Sprottau-ban Alsó-Sziléziában; elhunyt május 18-ikán. A boroszlói, majd a berlini egyetemen

orvosi tudományokat és botanikát tanult, s már 22 éves korában mint magántanár tanítással kezdett foglalkozni. Rendes tanárrá 1839-ben nevezték ki a boroszlói egyetemen, úgy hogy 57 évig ült a tanszéken, melyet halála előtt csak kevésel hagyott el. A fosszil növények tanulmányozásával 1834-ben kezdett foglalkozni, s a harasztokat tette kritikai tanulmányai tárgyává. Idevágó munkája, melyben hangyaszorgalommal vannak összegyűjtve mindazon adatok, melyek a növények palaeontológiai történetének az alapját megvetik, 1836-ban jelent meg. 1850-ben bocsátotta közre a Coniferák monográfiáját, a melyben az élő Coniferák boncztani szerkezete alapján sikerült neki négy oly típust felállítani, a melyek szerint a fosszil törzsek meghatározhatók és rendszerbe foglalhatók. Ezt a munkáját lényegesen kiegészítette egy 1884-ben megjelent értekezésével. Igen számos munkái és értekezései közül kiemelendők a következők: »Die fossile Flora des Uebergangsgebirges«, melyet »Flora der silurischen, der devonischen und unteren Kohlenformation oder des sogenannten Uebergangsgebirges« című vaskos kötettel egészített ki; »Die fossile Flora von Schosnitz« és »Die Tertiärflora von Schlesien« című művei a harmadkori flórákkal foglalkoznak. A borostyánkő növényeiről 1883-ban megjelent dolgozata, melyet barátjával M e n g e-vel együtt adott ki, egészen úttörő. De számos munkával gazdagította az irodalmat a botanika más terén is. Írt az élő növények melegkifejtéséről, a fák külső és belső sérüléseiről, a bennök található felírásokról és rajzokról stb.; de munkálkodásának súlypontja a fosszil növényekre esik.*

Guyot, Arnold Henry, az Alpesek glecsereiről és vándorköveiről tett tanulmányairól ismert geológus és geografus, született 1807. szeptember 28-ikán Neuchatel-ben; 1848 óta az

Egyesült-Államokban élt, hol ő rendezte be a Smithsonian-Institution számára a meteorológiai megfigyelések rendszerét; elhunyt Princetonban, New-Jersey-ben, mint a fizikai földrajz professzora.

Hagen, Gotthilf Heinrich Ludwig, érdemes hidrotechnikus, született 1797. márczius 3-ikán Königsbergában, Poroszországban, 1825—1875-ig mint építész, utóbb mint poroszországi állami főépítészeti igazgató működött, 1842 óta tagja a berlini tudományos akadémiának, elhunyt február 3-ikán Berlinben.

Hochstetter, Ferdinand v., kitünő geológus, született 1829. április 30-ikán Eszlingenben, elhunyt július 18-ikán. Atyja lelkész volt. Eleintén papnak készült, de nagyobb hajlandóságot érzett a természettudományok iránt, és Tübingában Quenstedt alatt képezte magát határozottabb irányban az ásvány- és földtan körében. 1852-ben Bécsbe ment, hol Haidinger benne tehetős embert ismervén fel, résztvevésre buzdította a geológiai intézet munkálkodásában, s ez időtől kezdve bécsi polgár lett. Munkálkodását akkor Csehország geológiai tanulmányozásának szentelte s abból az időből maradt fel nagyon elterjedt és sok kiadást ért munkája: »Karlsbad, seine geognostischen Verhältnisse und seine Quellen.« 1857—59-ben résztvett a Novara-expedícióban mint geológus, s oly sok és érdekes anyagot gyűjtött, hogy az expedíció leírásának geológiai része, az ő palaeontológiai adataival maradandó becsű irodalmi termék. 1859-ben az újzeelandi kormány meghívására 9 hónapot töltött Új-Zeeland szigetén, melyről igen becses, német és angol nyelven megjelent munkát írt. Visszatérvén Bécsbe, 1860-ban a polytechnikumhoz az ásvány- és földtan tanárává nevezetett ki, hol 1874-ig működött, a mely idő alatt jó tankönyveket dolgozott ki. Ezek közül egyik: »Leitfaden der Mineralogie und Geologie«, 1876. óta már ötödik kiadást ért. Törökországi kirándulásának eredményeit »Die geo-

* Bővebb életrajzát lásd a Földtani Közöny XV. kötet 35. lap.

log. Verhältn. des östl. Theiles der europäischen Türkei» című művében adta ki. 1872-ben ellátogatott Szibériába is. Úgy erről, mint sok más tárgyról szóló értekezései leginkább a bécsi geológiai intézet közleményeiben találhatók, a melyek közt hazánkra vonatkoznak a következők: »Ueber die Schieferbrüche von Marienthal in Ungarn« (1866), »Ueber den Kohlen- und Eisenwerks-complex von Anina-Steyerdorf« (1867), »Reste von Ursus spelaeus in der Igriczer Höhle in Biharar Comitatus« (1875), és végre egy értekezés a barnaszén viszonyairól Edelény táján. 1872-ben Rudolf trónörökös mellé tanárnak hívták meg, s 1876-ban a cs. k. udvari múzeumokhoz intendansnak nevezték ki, hol feladata volt a zoológiai, botanikai és mineralógiai gyűjteményeket egységes vezetéssel ellátni s számukra az új épületben a berendezés tervét elkészíteni. H. a három osztályhoz még egy negyediket is csatolt, t. i. az anthropológiai-ethnografiai. — Hochstetter Európának majdnem minden fontosabb vidékét átkutatta. Felvételei és vizsgálatai, kiadványainak egész sorozatában vannak lerakva. Széleskörű munkásságáért és érdemeiért számos tudós társaság vallotta tagjának. Hazánk iránt újabban mind melegebb érdeklődést tanúsított, a mióta az udvari múzeumok rendezése alkalmából a mi gyűjteményeink tanulmányozása végett is ellátogatott hozzánk.

Jolly, Philipp v. jeles fizikus, a ki főleg arról ismeretes, hogy a Föld középsűrűségét az általa javított analitikai mérleggel határozta meg.* született 1809. szeptember 26-ikán Mannheimban, 1834—54-ig Heidelbergában, azóta pedig Münchenben a fizika professzora az egyetemen, elh. decz. 24-ikén.

Klinkerfues, Ernst Friedrich Wilhelm, született 1827. márcz. 29-ikén Hofgeismarban Hessenben, kivégezte magát jan. 18-ikán. Mar-

burgban tanult, hol a matematikára és asztronómiára érzett kiváló hajlandóságot. 1851-ben a göttingai csillagvizsgáló híres igazgatójának, Gauss-nak assistentse, 1855-ben obszervátora, és később ugyanezen intézet igazgatója lett. Szorgalmas és éles megfigyelő csillagász volt s megfigyelései és pályaszámításai az »Astronomische Nachrichten«-ben és a göttingai tud. társaság értekezései közt jelentek meg. Az 1846-ban két részre oszlott, s 1872-ben újra megjelent Biela-féle üstökös magvának feltalálása csak Klinkerfues számításai és figyelmeztetése alapján sikerült. Újabb időben időjósállással kezdett foglalkozni, s ha e téren egyebet nem is tett, de megtörte a járatlan utat. Sok derék meteorológiai eszköz készült az ő eszméi nyomán, a bifilarhigrométer és az időjárásmutató tőle valók. Feltalált egy gázgyújtót is, a melynek segítségével valamely városnak összes gázlámpái önmaguktól meggyúlnak vagy elaluszhatnak a szerint, a mint a gáznyomást megnagyobbítjuk vagy kisebbítjük.

Kolbe, Adolf Wilhelm Hermann, chemikus, született 1818. szeptember 27-ikén Eliehausenben Göttinga mellett, elhunyt november 25-ikén. 1852-ben Marburgban, és 1865. óta Lipszében a szerves chemia tanára volt. Egyike a legszorgalmasabb chemikusoknak, kinek sok érdeme van a chemia előbbvitelében. Munkálkodásának eredményeit szakiratokban tette közzé, különösen a Liebig- és Wöhler-féle »Annalen der Chemie und Pharmacie«-ben; elméleti nézeteit »Ausführliches Lehrbuch der organischen Chemie« cz. munkájában írta le s utóbbi években írt egy kisebb »Lehrbuch d. org. und anorg. Chemie« cz. munkát is. Ő ismerte föl legelőbb a szalicilsav antiszeptikus hatását, s ő állította elő nagyobb mennyiségben a karbolsavból, s ezzel lehetővé tette, hogy az előbb igen drága szalicilsav szélesebb alkalmazásban ré-

* Az eljárás és eredmény le van írva a Term. tud. Közl. XIV. kötet 255. lapján.

* V. ö. Term. tud. Közl. V. kötet 66. lap.

szesülhetett különösen oly esetekben, midőn a karbolsavat mérges volta miatt nem lehet alkalmazni, így péld. élelmi szerek stb. konzerválására.* A lipcsei chemiai laboratóriumot ő rendezte be úgy, hogy egyike lett a legkitűnőbbeknek.

Kowalski, Marian, csillagász, szül. 1821. augusztus 15-ikén Dobrzymban Lengyelországban, 1852. óta a Kasani csillagvizsgáló igazgatója, elhunyt uyanott június 9-ikén.

Lartigue, Henry, a kinek köszönhető, hogy Franciaország legtöbb nagyobb városában bevezettetett a telefon, s a ki 1859 óta a francia észak-i vasútak telegráfügyének vezetésével volt megbízva, s 1880 óta a telefon-társaság igazgatója volt, elhunyt novemberben.

Moigno, François Napoléon Marie, a matematika, fizika és nyelvészet terén kitűnő francia népies író, született 1804. április 20-ikán Guéménében, elhunyt július 13-ikán. Munkái közül kiemelendők: »Leçons de calcul différentiel et de calcul intégral« (Paris 1840—44, 2 kötet), »Repertoir d'optique moderne« (1847—50, 4 kötet), »Traité de télégraphie électrique« (1839, 2-ik kiad. 1852), »Manuel de la science« (1859, 2 kötet), »Leçons de mécanique analytique« (1867). — 1859 óta szerkesztette a »Cosmos« 1868-tól fogva a Les Mondes cz. folyóiratot, s számos értekezést írt a francia tudományos szaklapokban.

Perty, Joseph Anton Maximilian, zoológus, ki a Spix- és Martius-féle brazíliai utazás közben gyűjtött rovarokat feldolgozta, 1833—75-ben a berni egyetem professzora, született 1804. szeptember 17-ikén Ohrnbauban, elhunyt augusztus 8-ikán Bernben. Orvosi és természettudományi tanulmányait Landshutban és Münchenben végezte s különösen a zoológiára adta magát. Főbb munkái: »Delectus animalium articulorum« (1832), »Ueber das Seelen-

leben der Thiere« (1865, 2-ik kiad. 1875), »Die Natur im Licht philosophischer Anschauung« (1869), »Die Anthropologie« (1872, 2 kötet), »Allgemeine Naturgeschichte als philosophische und Humanitätswissenschaft« (Bonn, 1837—1844, 4 kötet), »Specielle Zoologie« (Stuttgart 1855), »Grundzüge der Ethnographie« (Leipzig, 1859) stb.; ezeken kívül sok kisebb értekezést írt.

Pillitz Vilmos, a budapesti polytechnikumon a borászati chemia nyilv. rendk. tanára, ki boraink vizsgálata körül szerzett magának érdemeket, s a chemia körében több tudományos dolgozattal gazdagította irodalmunkat, elhunyt 36 éves korában márcz. 3-ikán. Tanulmányait külföldön végezte, s a műegyetemen mint assistens és magántanár jó nevet szerzett magának. Szerkesztett egy mustmérőt, a mely róla Pillitz-féle mustmérőnek hivatik. Társulatunk egyik legmunkásabb tagját vesztette el benne.

Pritchard, Henry Baden, angol író, különösen a fotografozás irodalmában otthonos, elhunyt májusban.

Quet, Jean Antoine, a matematikai fizika terén tevékeny tudós, született 1810. október 18-ikán Nimesben, 1833 óta a fizika tanára Grenobleban, Versaillesban és Párisban, 1864 óta a Besançoni akadémia rektora, elhunyt november végén.

Schellen, Thomas Joseph Heinrich, előbb a Kölni reáliskola igazgatója, természettudományi író, szül. 1818. márczius 30-ikán Kevelaerben, elhunyt szeptember 3-ikán. Munkái közül említésre méltó: »Der elektromagnetische Telegraph in d. Hauptstadien seiner Entwicklung« (1850, 3-ik kiadás 1861), »Ueber doppelte Brechung in einaxigen Krystallen« (1843), »Das atlantische Kabel« (1867), s azonkívül több mathematikai és fizikai közleményt írt egyes folyóiratokban.

Schmidt, Johann Friedrich Julius, csillagász, ki különösen a Holdról írott munkáival szerzett ma-

* V. ö. Term. tud. Közl. VII. k. 159. l., VIII. k. 33. l., IX. k. 207. l.

gának sok érdemet, született 1825. október 26-ikán Euten-ben, 1858 óta az Athenei csillagvizsgáló igazgatója, elh. február 20-ikán. Kezdetanulmányainak végétével asztronomiára adta magát s 1842-től Hamburgban tanult Rümker alatt, 1845-ben Bilkben obszervátor lett, a következő évben pedig segéd a Bonni csillagvizsgálón, honnan Olmützbe ment mint obszervátor, 1858-ban átvette az Athenei csillagvizsgáló igazgatását, a mely állásában több önálló munkával és értekezéssel gazdagította a tudományt. Munkái közül kiemeljük a következőket: »Resultate aus zehnjährigen Beobachtungen über Sternschuppen« (1852), »Beobachtung der totalen Sonnenfinsterniss vom 28. Juli 1851 zu Rastenburg in Ostpreußen« (1852), »Das Zodiacallicht« (1856), »Der Mond« (1856), »Beiträge zur physischen Geographie von Griechenland« (1861), »Vulkanstudien, Santorin 1866—72, Vesuv, Bajae, Stromboli, Aetna 1870« (Leipzig 1874), »Studien über Erdbeben« (1875) stb. — Számos értekezést írt a Vezuv kitoréseiről, magasság-méréséről, meteorhullásról, földrengésről, üstökösökről, a mely értekezések a bécsi tud. akadémia, s a geográfiai társulat kiadványaiban a Poggendorff-féle annalisokban s az »Astronomische Nachrichten«-ben jelentek meg. 1868 óta külföldi tagja volt társulatunknak is.

Schödler, Friedrich, reáliskolai igazgató Mainz-ban, ki »Buch der Natur« című munkájáról szélesebb körben ismeretes, szül. 1813. február 25-ikén Dieburgban, a Hesseni nagy hercegségben, elhunyt április 27-ikén. Előbb gyógyszerész, majd assistens volt Liebig mellett Giessenben, később professzor Wormsban. »Das Buch der Natur« című műve, a mely felöleli a fizikát, csillagászatot, chemiát, mineralógiát, geológiát, állat- és növénytant, 20-ik kiadást ért 1875-ben, s angol, olasz, magyar (Jánosi, Mentovich és Ifj. Szász Károlytól) s több más nyelvre is lefordított. Folyóiratokban és szaklapokban elszórt értekezésein kívül említendő

még »Die Chemie der Gegenwart« című munkája. Ő írta a természettudományi részt Wagner »Handbuch der Naturkunde«-jához, s tetemes adatokkal járult Liebig »Handwörterbuch der Chemie«-jéhez.

Sella, Quintino, született 1827. július 17-ikén Piemontnak Mosso helységében. 1848-ban közölte első értekezését a pyrrargyrit, kvarcz, calcit kristályalakjáról, majd azon törvényről, mely a kristályalakok összefüggéséből vonható le. Munkái alapján a turini polytechnikumon az ásvány- és földtan tanárává nevezték ki, hol egy krisztallografiai tankönyvet adott ki. 1860-ban országos képviselővé választatván, ettől kezdve mint államférfi és mint tudós szerepelt. Egy évre rá a közoktatási miniszteriumban államtitkár, s kevéssel utána pénzügyminiszter lett. Mindamellett nem hagyott fel a tudományos munkássággal, s az olasz alpesi klub neki köszöni felvirágzását. Később mint geológust látjuk működni Szardiniában, melynek bányászati viszonyairól mintaszerű munkát tett közzé. Sokat fáradozott egy országos geográfiai társaság létrehozásán, valamint azon, hogy a sok apró társaság mellett legyen egy országos is, és azzátette az Accademia dei lincei-t, melynek mindvégig elnöke volt. Olaszország egyik legnagyobb fiát vesztette el benne, a ki az ország pénzügyi viszonyait rendezte, zilált hitelét helyreállította.

Smith, Robert Angus, az alkalmazott chemiának kiváló képviselője, ki a városoknak friss levegővel és tiszta vízzel való ellátása ügyében nagy érdemeket szerzett, született 1817. február 15-ikén Glasgow mellett, elhunyt május 12-ikén Glynwood-ban.

Thénard, Paul, a párisi tud. akadémia tagja, a mezőgazdasági chemia terén munkás tudós, született 1810-ben, elhunyt augusztus 18-ikán.

Todhunter, Isaac, a matematika elemei és a felsőbb mennyiség-tan körében igen becses tankönyvek szerzője, született 1820-ban, elhunyt márczius 1-én Cambridge-ben, hol az

egyetemen tanított mint fő magán-docens. Munkái közül kiemeljük a következőket: »A history of the mathematical theory probability from the time of Pascal to that of Laplace« (1865), »An elementary treatise on the theory of equations« (2-ik kiadás, 1867), »A treatise on plane coordinate geometry as applied to the straight line and the conic sections« (4-ik kiadásban, 1867), »A treatise on the differential calculus« (4-ik kiadás, 1864), »A treatise on the integral calculus« (3-ik kiadás, 1868), »Examples of analytical geometry of three dimensions« (2-ik kiadás, 1864), »Geschichte der mathematischen Attraction-Theorien« (1873).

Tömösváry Ödön, magyar zoológus, született 1852. október 12-ikén Magyarón Maros-Torda megyében. Tanulmányait a kolozsvári ev. ref. kollégiumban végezte, s itt nyílt alkalma a természetrajzzal megismerkedni. Mikor a kolozsvári egyetemre beiratkozott, már jelentékeny Myriapoda gyűjteménye volt. Az egyetemen az állattanban, növény- és ásványtanban is kiképezte magát. Tömösváry szakmáját a Myriapodák, Thysanurák és Pseudoskorpíók képezték, melyeken lelkesedéssel és szorgalommal dolgozott. A *Myriapodák* monografiájának megírásával Társulatunk bízta meg, s ez lett volna legfőbb munkája, melyhez az anyagot régóta nagy szorgalommal gyűjté.* Erre vonatkozólag sok kisebb dolgozata jelent meg. 1883. év tavaszán a minisztérium megbízásából az Alsó-Duna vidékére utazott a kolumbácsi légy fejlődési viszonyainak tanulmányozására, s itt mutatta meg rendkívüli szívósságát és megfigyelő tehetségét. Megfigyeléseiről számos rajzzal világosított alapos jelentést tett a minisztériumnak és az állat biológiájában sok téves nézetet helyreigazított. Rövid hat év alatt 56 nagyobb-kisebb értekezése jelent meg magyar és német szak-

folyóiratokban. Társulatunknak egyik legbuzgóbb munkása volt, kit gyakran láttunk az ülések előadó asztala mellett. Elhunyt augusztus 15-ikén.

Vierordt, Karl von, született 1818. július 1-jén Lahr-ban, 1841-ben orvos Karlsruhe-ban, 1849 óta a Tübingai egyetemen tanított, 1855 óta mint a fiziológia tanára működött, a sphygmografia megalapítója, a quantitív színképelemzés megteremtője, ki az utóbbi években hangtannal foglalkozott, elhunyt november 22-ikén. Művei közül kiemeljük a következőket: »Physiologie des Athmens« (1845), »Die Lehre v. Arterienpuls« (1855), »Die Erscheinung und Gesetze der Stromgeschwindigkeit des Blutes« (1858), »Grundriss der Physiologie« (4-ik kiadás, 1871). Dolgozótársa volt több szaklapnak.

Würtz, Karl Adolf, érdemes chemikus, született 1817. november 26-ikán Strassburgban, elhunyt május 12-ikén. Orvostant tanult Strassburgban és 1839—44-ig az egyetemen a kémiai dolgozatokat vezette. 1845-ben hasonló állást fogadott el Párisban és 1851-ben professzor lett Versaillesban, 1853-ban az orvostani kémia professzora lett, mint Dumas és Orfila utóda. Sok derék vizsgálatot és felfedezést gazdagította a tudományt úgy a szerves mint a szervesetlen kémia terén, de legfőbb érdemeket mégis az elméleti kémia körében szerzett magának az atómcsoportok tana körül. Számos értekezéseinek kívül kiemeljük a következő munkáit: »Mémoire sur les ammoniacques composés« (1850), »Leçons de philosophie chimique« (1864), »Traité élémentaire de chimie médicale« (1868—1875, 2-ik kiadás, 3 kötet), »Leçons élémentaires de chimie moderne« (1875, 3-ik kiadásban), »Dictionnaire de chimie pure et appliquée« (1868), »Histoire des doctrines chimiques« (1868). — 1858 óta kiadta a »Répertoire de chimie pure«-t, s ezenkívül az »Annales de chimie et de physique«-nek egyik szerkesztője volt.

Közli LENGYEL ISTVÁN.

* E tárgyra vonatkozó gyűjteményét és jegyzeteit Biró Lajos tagtársunk állítja egybe s egészíti ki a Társulat megbízásából.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedély — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.